

MIÉRT A HELY ÉS A METAFORA?

Miért a hely és a metafora? Az első kérdés, ami megfogalmazódhat bennünk, miután először átlapozzuk Fejős Zoltán kötetét, hogy a kötet címében e két szó miért kap ilyen kiemelt helyet. A választás oka nem magától értetődő, de feltétlenül figyelmet érdemel.

Fejős Zoltán három cikluson keresztül, 1997–2013-ig vezette a Néprajzi Múzeumot, s ahogy a bevezetőben írja, kollégáival fáradhatatlanul próbáltak utakat találni az „igazi” múzeumhoz (Fejős, 9). 2002–2003 fordulóján kezdeményezésükre indult el a Ma-Dok program, melynek fő célja a múzeumi jelenkutatás és hálózatépítés volt. 1989-től vizsgálták a „jelent”. S ugyan a kutatók szemszögéből a módszertanok kidolgozása, a hálózatépítés és a kutatás elsődleges fontossággal bírt, Fejős arról számol be, hogy „...a minisztérium képviselői számára az egész vállalkozásból az volt a legfontosabb, hogy a múzeumok gyűjteményei mai anyagokkal gyarapodjanak. Ezen kifejezetten tárgybeszerzést kell érteni, a kortárs anyag föltárása, a kutatómunka vagy akár képi, illetve szöveges dokumentáció ebbe a felfogásba nem vagy csak nehezen fért bele.” (Fejős, 39.) Pedig, ahogy másfél száz oldallal később megjegyzi, „(..) túl sok a tárgy, kevés a módszer” (Fejős, 196.).

A tíz éven keresztül sikerrel működő program 2012-től nem kapott több finanszírozást. Ez az év egybeesik Fejős távozásával is a Néprajzi Múzeum éléről, aki nyomban hozzá is látott, hogy tapasztalatait könyv formájában összegezze. A tizenhat évnyi múzeumvezetés, nem kevésbé a jelenkorkutatás területén elért eredmények, illetve a hazai pályaismeret összefogott, letisztult hangú munkát eredményeztek. Az *Új helyek, új metaforák* című kötet elsősorban a társadalmi kérdésekkel foglalkozó, elsődlegesen az etnográfiai, kultúrtörténeti és történeti múzeumok működését tárgyalja, de minden múzeumi szakember számára ajánlott és példaértékű olvasmány. Kiváló, elfogultságoktól mentes összefoglalása annak, ami a kilencvenes évek végétől 2013-ig a múzeumi szakmában a jelenkorra vonatkozólag történt.

A szerző a bevezetésen, avagy a célok, keretek, módszerek ismertetésén és a befejező gondolatokon túl három nagy fejezetre bontja az általa vizsgált témát, azaz múzeum és jelenkor lehetséges közös halmazait. Az első az 1970-et követő negyven évet vizsgálva a magyarországi múzeumi jelenkutatás témáját járja körül annak problémáival és hiányosságaival is szembesítve az olvasót. Az ezt követő fejezet nemzetközi példákon, releváns nemzetközi szakirodalmon, múzeumok gyűjtési és kiállítási programján keresztül tárgyalja a múzeumi jelenkorkutatással, gyűjteményezéssel kapcsolatban felmerülő érvényes kérdéseket. A záró

törzsfejezet a 21. század elején megjelenő múzeumi tendenciákat, „forró” témákat fejtegeti. Fejős rendkívül tág horizontot tár olvasója elé, úgy szakirodalmi jártaságát, mint szakmai tapasztalatát illetően. A múzeumi szakmát foglalkoztató vitákat a legjobb tankönyvekre jellemző tárgyiassággal ismerteti. A kötet nyolcvanoldalnyi irodalomjegyzékkel és hasznos mellékletekkel egészül ki, melyek között a szerző múzeumigazgatói időszaka idején felkeresett kül- és belföldi múzeumok és kiállítások listáját is megtaláljuk.

A mai múzeumokban a tárgyak szerepe visszaszorul, az élmény válik elsődlegessé. A múltat szemlélve is jelenünk aktuális kérdéseire szeretnénk inkább válaszokat kapni. Az, hogy mit mond számunkra az örökség, illetve, hogy mit fogadunk el kulturális örökségünk részeként, azaz miben látjuk meg az esélyét annak, hogy a minket követő nemzedékek számára üzenetértékkel bírjon majd korunkról, mind-mind inkább a jelenünkre vonatkozó kérdések, melyeket érdemes több nézőpontból, akár különféle tudományágakat segítségül hívva vizsgálni. Fejős gondosan körbejárja a gyűjteményezés kapcsán felmerülő problémák műtárgyvédelmi és etikai aspektusait is (Fejős, 244–7.). A mai gyűjtést a téma- és problémaközpontúság határozza meg, és ideális esetben együttműködésben zajlik azokkal, akikre vonatkozik. Ez a participatív gyűjtés stratégiája. „A mai múzeum elképzelhetetlen anélkül, hogy az örökség mibenlétéről, annak folyamatos alakításáról ne ossza meg a felelősség kérdését azokkal, akik »fenntartják«, akiket »szolgálnak.«” (Fejős, 263.) Ez azonban – és ezt Fejős is hangsúlyozza – nem jelenti azt, hogy a múzeumi szakembereknek ne volna felelősségük, hogy mellőzhető volna a szakértelem, a tudományos képzettség. Pusztán kevésbé lesz autoriter a múzeumi működés, és sokkal inkább a partnerségre épít, amivel demokratikusabb működési modellt próbál érvényesíteni működésében.

A magyarországi múzeumi jelenkutatót tárgyaló fejezetben Fejős a kortárs dizájn reprezentációjára külön fájó hiányként tér ki. A jelen kötet 2/3-át 2013-ban zárta le a szerző. „A kézirat befejezése óta – ahogy Fejős meg is jegyzi – a magyarországi múzeumi szervezet gyökeresen átalakult. (...) A kézirat magyarországi része az átalakulás előtti állapotot rögzíti és elemzi (...)” (Fejős, 8.)

Az Iparművészeti Múzeumban azóta megalakult a Kortárs Dizájn Főosztály, melynek feladata, hogy a múzeum főépületének rekonstrukciója alatt megalapozzon egy gyűjteményt elsődleges fókusszal az egykori keleti blokk országainak dizájnjára, és hogy minél több közreműködő partnert vonjon be ebbe az folyamatba.

A múzeum új osztálya az állandó forráshiány ellenére több olyan programot is elindított, ami a gyűjteményezést célozza, hisz itt még kevés a tárgy: folyamatos kapcsolatépítést (gyűjtőkkel, alkotókkal, dizájnerekkel, társintézményekkel), egy participatív gyűjteményezési programot, egy konferenciasorozat (*Collec_Think Tank*) elindítását és egy olyan kiállításorozatot (*Körforgásban*), melynek ötletét edukációs, gyűjteményezési, gyűjteménymenedzsmenti és stratégiai célok inspirálták. A feladat nagy: egyszerre kell néhány év alatt felelősen és szakmailag

megalapozni egy gyűjteményt, pótolni legalább hetven évnyi lemaradást, ugyanakkor olyan programot nyújtani, ami egyszerre nevel közönséget, és vezet fel egy reményeink szerint néhány év múlva megnyíló, a jelen problémáira érzékeny, érvényes tartalmakkal teli múzeumot.

Fejős könyve kiegyensúlyozott, józan hangvételű mű. Fontos szakirodalom a mai múzeumi szakma számára, melyben a visszafogott enigmatikus cím mellett talán csak egy fél mondat az egyetlen személyes elem, amit megenged magának a szerző: „(...) az »igazi« múzeumhoz – amiben mindannyian hittünk, de amit legelőször is magunkban építünk” (Fejős, 9).

Fejős, minden szerénység nélkül és joggal jegyzi meg, hogy az utóbbi években a múzeumi kutatások terén az újtó megoldásokat kereső, a nemzetközi szinten is releváns problémákkal foglalkozó Néprajzi Múzeum dolgozói élen jártak a hazai múzeumok között. Az egykori kollégák attitűdje azóta sem változott, mely okot ad a reményre, hogy a befektetett energia, az elvégzett munka nem volt hiábavaló, és a jó gyakorlatok tovább élnek. Fejős a záró fejezetben így ír: „Mivel új terepen mozgunk, az értelmezéshez, a megértéshez új metaforák is kellenek. (...) talán termékenyebb, ha a jelen belső tartalmát próbáljuk letapogatni, ha fogalmán gondolkodunk, mint hogy rögzült sémákat kövessünk. Szabadítsuk ki a jelent a múlt retorikus fogságából!” (300.)

Az új helyek fizikailag is épülnek, és remélhetőleg össze fognak kapcsolódni az új metaforákkal, melyek együttműködések, közös gondolkodás eredményeként tudnak megszületni. Bízunk abban, hogy az „igazi” múzeumot nemcsak magunkban, de egyre inkább csapatban, közösen építjük.

(Fejős Zoltán: Új helyek, új metaforák. Közelítések a jelen múzeumi etnográfijához. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017, 426 o.)

Horváth Judit

Phd, az Iparművészeti Múzeum Kortárs Dizájn Főosztályának vezetője